

красной нитью в стихотворении проходит просьба «завяжи мне глаза» – чтобы не видеть и забыть, чтобы прекратить отношения, напоминающие корриду, не видеть «надменные лица» людей, которым эта тайна открылась, не разрешить себе вернуться обратно к возлюбленному.

Подобные мотивы, продолжающие тему неразделенной любви, возникают в стихотворении «Отсверкают виденья-экраны». В этом произведении лирическая героиня уже пережила разрыв с возлюбленным, она залечивает душевные раны, при этом окончательно забыть любимого человека не получается: «Отсверкают виденья-экраны, / Отблещают огни-миражи. / Потихоньку затянется рана, / Помаленьку наладится жизнь» [1, с. 120]. Спустя много лет в ее сердце по-прежнему теплится надежда, что ее кумир вернется и счастье она обретет: «Безоглядную вспомнишь дорогу, / Что обманчиво к счастью вела, / И увидишь в скрещенье теней, / Что кумир твой прощенья просит / У беспамятной тени твоей» [1, с. 120].

Лирическая героиня Валентины Поликаниной растворяется в любви, она проходит путь от наивной влюбленности до осознанного, настоящего божественного чувства, дарующего радость и боль, чувства, без которого человек не может существовать: «Хоть радостно и сумрачно планете / (Безрадостна разлюбчивая новь) / Ты, как и встарь, еще живешь на свете, / И бедствуя, и празднуя, – ЛЮБОВЬ» [1, с. 125].

Таким образом, в поэзии Валентины Поликаниной воплощен образ женщины, который реализуется в разных ипостасях – матери, заботящейся о детях, дочери, хранящей заветы своей матери, страстной возлюбленной, остро переживающей любовные неудачи, и умудренной жизнью любящей женщины, свято верящей в силу любви.

Библиографический список

1. Поэзия русского слова : антология современной русскоязычной поэзии Беларуси : в 2 т. – Т. 2 ; редкол.: В. В. Гниломедов [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 843 с.

ПРАБЛЕМА РЭНАМІНАЦЫІ Ў АНАМАСТЫЧНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

В. М. Лухверчык (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаецца праблема перайменавання ў анамастычнай літаратуры. Аналізуюцца даследаванні, прысвечаныя працэсу рэнамінацыі ва ўсходнеславянскай лінгвістыцы. Абгрунтоўваецца палажэнне, што найбольш часта ўвагу вучоных прыцягваюць перайменаванні геаграфічных аб'ектаў, фіксуюцца адзінкавыя выпадкі апісання працэсу змянення назваў перыядычных выданняў. Прапануецца выснова, што праблема рэнамінацыі ў сучаснай анамастычнай літаратуры з'яўляецца не да канца даследаванай, паколькі асобныя разрады онімаў у дынамічным аспекце не аналізаваліся.

Ключавыя словы: онім; назва перыядычнага выдання; перайменаванне; рэнамінацыя; тапонім.

Важнай асаблівасцю онімнай лексікі з'яўляецца залежнасць (значна большая ў параўнанні з апелятыўнай лексікай) ад сацыякультурных фак-

тараў, а таксама суаднесенасць з культурна маркіраванымі каштоўнасцямі і ўяўленнямі, якія засвойваюцца ў выніку ўспрымання адпаведнай культуры. У працэсе існавання многія ўласныя імёны пад уплывам пэўных экстра-лінгвістычных фактараў замяняюцца новымі, больш актуальнымі адзінкамі. Так, А. В. Урублеўская вылучае некалькі класаў онімаў, якія актыўна рэагуюць на знешнія змены. Са складу ядзерных адзінак, на думку даследчыка, да іх адносяцца: антрапонімы і тапонімы (а менавіта ўрбанонімы). З рээстра перыферычных адзінак – эргонімы, прагматонімы, гемеронімы, геартонімы [4, с. 90–91].

Сярод адзінак, схільных да працэсу рэнамінацыі, найбольш часта ўвагу вучоных прыцягваюць назвы геаграфічных аб'ектаў.

Паколькі перайменаванне геаграфічных аб'ектаў адносіцца да канстант тапонімнай сістэмы, яны фіксуюцца ў тапонімных слоўніках, аналізуюцца ў даследаваннях назваў населеных пунктаў розных рэгіёнаў, а таксама з'яўляюцца прадметам спецыяльнага аналізу. У прыватнасці, Н. А. Багамольніківа вызначае матывацыйныя асновы перайменаванняў населеных пунктаў Гомельшчыны, сярод якіх адзначаюцца наступныя групы найменняў:

- перайменаванні айканімічных назваў;
- перайменаванні найменняў, утвораных ад асноў рэлігійнага зместу;
- перайменаванні немілагучных назваў;
- перайменаванні, звязаныя з гістарычнымі падзеямі;
- перайменаванні назваў этнанімічнага паходжання;
- перайменаванні ў гонар знакамітых дзеячаў;
- перайменаванні, выкліканыя іншымі прычынамі.

У прыведзеных групах даецца лексічна-семантычнае апісанне адзінак, якія былі перайменаваны, а таксама новаўтвораных онімаў. Закранаецца пытанне змен структуры айканіміі Гомельшчыны. Фіксуецца рэнамінацыя, якая вядзе да спрашчэння структуры айконіма ці да яе ўдасканалення за кошт далучэння розных азначальных кампанентаў [1, с. 62–73].

З'яву рэнамінацыі на прыкладзе тапанімічнага матэрыялу даследуюць таксама А. А. Валасенка [2] і В. С. Картавенка [7]. Вучонымі вызначаны асаблівасці лексічна-семантычнай арганізацыі новых і змененых тапонімаў. Так, вылучаецца шэраг семантычных груп, характэрных для канкрэтнага перыяду рэнамінацыі населенага пункта.

Разглядаючы беларускую антрапанімію і тапанімію, В. В. Шур звяртае ўвагу на змены ў тапанімічнай сістэме Беларусі. Аўтарам аналізуюцца лексічна-семантычныя асаблівасці новых тапонімаў і вылучаюцца семантычныя групы тапонімаў, якія былі перайменаваны. Сярод апошніх адзначаюцца наступныя:

- 1) айконімы, якія нагадвалі пра асоб царскага, імператарскага, панскага паходжання;
- 2) назвы, звязаныя з рэлігіяй, служыцелямі культу;

3) назвы, які ўяўлялі сабой немілагучныя, абразлівыя словы (як правіла, мянушкі);

4) айконімы, замененыя з мэтай увядзення ў сістэму беларускіх тапонімаў модных і новых у канкрэтны час сацыяльна-палітычных тапонімаў;

5) назвы-этнонімы, а таксама назвы, якія сведчылі пра моўны ўплыў суседніх народаў;

6) старажытныя назвы, якія ў выніку аманіміі з сучаснымі словамі выклікалі «нявыгадныя асацыяцыі» [18, с. 241–242].

У манаграфіі П. А. Крукава вылучаюцца тыпы перайменавання айконімаў, а таксама вызначаюцца прычыны рэнамінацыі населеных пунктаў, да якіх адносяцца палітычная сітуацыя, адміністрацыйныя прычыны, стылістыка назвы. Аўтар характарызуе пяць тыпаў замены / перайменаванняў айконімаў лужыцкага паходжання пры іх інтэграцыі ў нямецкі тапанімікон. Тыпы перайменаванняў прадстаўлены наступнымі схемамі:

1) **S** → **D**₁ // **D**₂: лужыцкі айконім (**S**) інтэгруецца ў нямецкую мову (**D**₁), але пазней адбываецца перайменаванне (**D**₂): *Chrisow* → *Krischa* // *Buchholz*;

2) **S** → **D**₁ // **D**₂ → **D**₁: лужыцкі айконім (**S**) інтэгруецца ў нямецкую мову (**D**₁), пазней адбываецца перайменаванне (**D**₂), але ў выніку населенаму пункту вяртаецца гістарычная назва (**D**₁): *Drene* → *Drehna* // *Grünhain* → *Drehna*;

3) **S** / **D**: у нейкі канкрэтны перыяд часу паралельна з афіцыйнай назвай (**S**) узнікае альтэрнатыўная назва (**D**), якая захоўваецца нейкі час, пазней становіцца нерэlevantнай і знікае з гісторыі: *Bloaschütz* / *Haberdörfel*;

4) **S** → **D**₁ / **D**₂ → **D**₂: лужыцкі айконім (**S**) інтэгруецца ў нямецкую мову (**D**₁), пазней паралельна з афіцыйнай назвай узнікае альтэрнатыўная (**D**₂), нейкі час абедзве назвы існуюць паралельна, у выніку больш позняе альтэрнатыўнае імя (**D**₂) замяняе гістарычнае і становіцца афіцыйным: *Befezewies* (1365) → *Belschitz* (1419) → *Heide* (1732–1986) → *Ebendörfel*;

5) **S** // **D**: у першых гістарычных дакументах упамінаецца найменне лужыцкага паходжання (**S**), аднак усе наступныя дакументы прапаноўваюць варыянт назвы нямецкага паходжання (**D**): *Wgest* (1252) → *Breitendorff* (1390) [9, с. 110–118].

Іншымі словамі, пры распрацоўцы тыпалогіі рэнамінацыі населеных пунктаў П. А. Крукаў звяртае ўвагу на суадносіны існавання першаснага і другаснага айконімаў.

Сярод спецыяльных даследаванняў, прысвечаных пытанням рэнамінацыі геаграфічных аб'ектаў, вылучаюцца манаграфічныя работы С. А. Нікіціна і А. В. Кавалёвай.

Манаграфія С. А. Нікіціна, прысвечаная лінгвістычным аспектам перайменаванняў геаграфічных аб'ектаў, створана на аснове комплекснага падыходу. Найменні сістэматызуюцца паводле:

1) матывацыйных прыкмет;

2) асаблівасцей семантыкі асноў прысвоеных назваў;

- 3) словаўтваральнай структуры тапонімаў;
- 4) сувязі паміж групамі старых і новых назваў;
- 5) частотнасці тапаасноў [14, с. 4].

У даследаванні А. В. Кавалёвай аналіз працэсу рэнамінацыі паселішчаў адбываецца праз вызначэнне прычын перайменаванняў, а таксама вывучэнне лексічна-семантычных асаблівасцей утваральных асноў страчаных і новых тапонімаў. У першай групе аўтар вылучае:

- 1) аданамастычныя страчаныя айконімы;
- 2) айконімы, матываваныя геаграфічнымі апелятывамі;
- 3) айконімы, суадносныя з прамыслова-гаспадарчымі рэаліямі.

У групе новых айконімаў адрозніваюцца:

- 1) адапелятыўныя айконімы;
- 2) мемурыяльныя айконімы;
- 3) айконімы, матываваныя гідронімамі і іншымі айконімамі [6].

Працэсу рэнамінацыі населеных пунктаў прысвечаны і шэраг артыкулаў, у якіх аналізуюцца лексічна-семантычныя асаблівасці змененых тапонімаў (утваральных асноў тапонімаў) і зноў прысвоеных назваў [3, 8, 12, 16 і інш.]; вызначаецца ўплыў лінгвістычных і экстралінгвістычных фактараў на працэс намінацыі населеных пунктаў [5, 10]; звяртаецца ўвага на праблемы стандартызацыі ўласных геаграфічных назваў і перадачы беларускамоўных назваў на рускую мову [11] і г. д.

Акрамя апісання з’явы рэнамінацыі населеных пунктаў, фіксуюцца адзінакавыя артыкулы, у якіх закранаецца праблема перайменавання перыядычных выданняў. У прыватнасці, гісторыі рэнамінацыі газет аднаго з расійскіх рэгіёнаў з пачатку 1930-х гадоў прысвечаны артыкул Н. А. Міронавай. Адзначаецца, што змена назваў залежыць ад гістарычных працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве. У развіцці раённых газет вылучаюцца тры перыяды: 1930-я гг., канец 1950-х – пачатак 1960-х гг., канец 1980 – пачатак 1990-х гг. Для кожнага з іх характэрна выкарыстанне пэўных лексічных сродкаў пры намінацыі газет і часопісаў [13].

Робота М. Я. Навічынай і М. А. Драгайцавай прысвечана даследаванню працэсу сучаснага медыярэнэймінгу. На аснове аналізу перайменаванняў расійскіх перыядычных выданняў вылучаюцца прычыны рэнамінацыі: юрыдычныя, сацыяльна-палітычныя, змена тэматыкі выдання, пераарыентацыя на іншую аўдыторыю, суб’ектыўныя, а таксама аналізуюцца роля першаснага імя ў працэсе намінацыі [15].

Дынаміка змянення асобных назваў рэгіянальных сродкаў масавай інфармацыі Беларусі (пераважна рускамоўных) аналізуюцца ў артыкуле У. А. Сцяпанавы. Аўтар адзначае хвалепадобны характар працэсу рэнамінацыі перыядычных выданняў і падкрэслівае, што значная частка рэгіянальных газет Беларусі захавала ў сваіх назвах намёкі на савецкую ідэалогію, дэманструючы архаіку на семантычным і структурным узроўнях [17].

Такім чынам, з'ява рэнамінацыі прыцягвае ўвагу даследчыкаў пераважна пры вывучэнні тапонімнага матэрыялу. У сучаснай лінгвістыцы апісанне працэсу перайменавання адбываецца паралельна з аналізам назваў геаграфічных аб'ектаў. Разам з тым шэраг аспектаў рэнамінацыі перыферычных онімных адзінак застаецца недаследаваным. Так, лінгвістамі закранаюцца толькі асобныя пытанні перайменавання перыядычных выданняў, праблемы дынамікі прагматонімай і геартонімай застаюцца недаследаванымі.

Бібліяграфічны спіс

1. Багамольнікава, Н. А. Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі / Н. А. Багамольнікава. – Гомель : ГДУ, 2004. – 195 с.
2. Валасенка, А. А. Вытворча-прамысловыя тапанімічныя назвы Беларусі : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. А. Валасенка. – Мінск, 2003. – 121 л.
3. Валль, В. Д. Роль экстралингвистических факторов при переименовании населенных пунктов Калининградской области / В. Д. Валль // *Lingua mobilis*. – 2014. – № 1 (47). – С. 55–63.
4. Врублевская, О. В. Модные имена и названия: подходы к исследованию / О. В. Врублевская // *Ученые записки Орловского государственного университета*. – 2015. – № 5 (68). – С. 88–91.
5. Гридина, Т. А. Стратегии переименования городских объектов на постсоветском пространстве / Т. А. Гридина, Н. И. Коновалова // *Политическая лингвистика*. – 2019. – № 1 (73). – С. 34 – 41.
6. Кавалёва, А. В. Перайменаванні ў сістэме назваў населеных пунктаў Беларусі (1919–1991 гг.) / А. В. Кавалёва. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2020. – 139 с.
7. Картавенко, В. С. Становление региональной топонимической системы (Западный регион России) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / В. С. Картавенко. – Смоленск, 2012. – 397 л.
8. Касім, Г. Ю. Перейменування в топонімії Одещини як наслідок декомунізації: результати й проблеми / Г. Ю. Касім // *Слов'янський збірник*. – 2019. – Вип. 23. – С. 7–17.
9. Крюков, П. А. Структурно-семантические особенности ойконимов немецкого языка: на примере ойконимов ареала Оберлаузиц / Верхняя Лужица, Восточная Германия : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / П. А. Крюков. – М., 2012. – 186 л.
10. Лемцогова, В. Гэта не нашыя вёскі / В. Лемцогова // *Звязда*. – 1991. – 19 крас. – С. 4.
11. Лемцогова, В. Роздум над лёсам і правапісам беларускіх уласных геаграфічных назваў / В. Лемцогова // *Звязда*. – 2002. – 3–6 крас. – С. 3–5; 10 крас. – С. 4.
12. Мезенко, А. М. Экология топонимии и уроки переименований / А. М. Мезенко // *Z badań nad współczesnymi językami wschodniosłowiańskimi i polskim / Wyższa Szkoła Ped. ; red. nauk. : В. Tichoniuk. – Zielona Góra, 2001. – С. 33–42.*
13. Миронова, Н. А. История переименований районных газет Удмуртии / Н. А. Миронова // *Историко-культурное наследие народов Урало-Поволжья*. – Ижевск, 2018. – Вып. 4. – С. 72–75.
14. Никитин, С. А. Лингвистические аспекты переименований географических объектов в России : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.21 / С. А. Никитин ; Ин-т языкознания РАН. – М., 2003. – 17 с.

15. Новичихина, М. Е. О феномене медиаренейминга / М. Е. Новичихина, М. А. Дрогайцева // Теория языка и межкультурная коммуникация. – Курск : Курский гос. ун-т, 2017. – № 2 (25). – С. 54–59.
16. Разумов, Р. В. Переименования в системе урбанонимов русского провинциального города (на примере г. Рыбинска) / Р. В. Разумов // Русское слово: литературный язык и народные говоры : мат-лы Всерос. науч. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения д-ра филол. наук, проф. Г. Г. Мельниченко. – Ярославль, 2008. – С. 325–330.
17. Степанов, В. А. Эволюция названий белорусских региональных СМИ / В. А. Степанов // Рэгіянальныя СМІ Рэспублікі Беларусь у лічбавую эпоху: ад лакальнай праблематыкі да інфармацыйнай бяспекі дзяржавы : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф., Мінск, 5 мая. 2020 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: В. М. Самусевіч (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2020. – С. 293–298.
18. Шур, В. Беларускія ўласныя імёны: беларуская антрапанімія і тапанімія : дапам. для магістрантаў / В. Шур. – 2-е выд. – Мазыр : Выснова, 2019. – 355 с.

АДЛЮСТРАВАННЕ СІНТАКСІЧНЫХ СУВЯЗЕЙ СЛОЎ У НОВЫМ ТЛУМАЧАЛЬНЫМ СЛОЎНІКУ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ (РАЗДЗЕЛ ІНСТРУКЦЫІ ДЛЯ ўКЛАДАЛЬНІКАЎ)

Т. М. Маракуліна (Мінск, Беларусь)

У артыкуле прыводзяцца асноўныя палажэнні раздзела Інструкцыі для ўкладальнікаў новага шматтомнага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, прысвечанага праблеме адлюстравання ў тлумачальным слоўніку сінтаксічнай характарыстыкі слова, яго разнастайных сінтаксічных сувязей. Згодна з канцэпцыяй новага тлумачальнага слоўніка вызначаюцца галоўныя прынцыпы і спосабы падачы спецыяльных памет для выпадкаў, калі адлюстраванне сінтаксічнай спалучальнасці слоў у слоўнікавым артыкуле з’яўляецца абавязковым.

Ключавыя словы: тлумачальны слоўнік; сінтаксічная спалучальнасць; падпарадкавальная сувязь; моцнае дзеяслоўнае кіраванне; пераходнасць дзеяслова; семантыка-сінтаксічныя адносіны; паметка.

Тлумачальны слоўнік беларускай мовы з’яўляецца нарматыўным філалагічным даведнікам і павінен зыходзіць з аб’ектыўнага характару тых норм, якія склаліся ў мове на ўсіх узроўнях яе сістэмы – граматычным, словаўтваральным, акцэнтацыйным і інш. Адною з актуальных задач, якія стаяць перад укладальнікамі новага шматтомнага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, з’яўляецца адлюстраванне пры апісанні слова яго разнастайных сінтаксічных сувязей. Як ужо адзначалася ў даследаваннях, прысвечаных гэтай праблеме, у прадмовах да папярэдніх тлумачальных слоўнікаў беларускай мовы («Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (1977–1984) і «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» (1999, 2016)) падаецца вельмі абмежаваная інфармацыя як пра сістэму сінтаксічнай характарыстыкі слоў, прынятую ў слоўніку, так і пра прынцыпы і прыёмы падачы спецыяльных памет, з дапамогай якіх апісваюцца гэтыя сінтаксічныя сувязі [1; 2].